

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Elmi-kütləvi, mədəni-maarif, təhsil proqramlarının hazırlanması

Sevinc Kərim qızı Əliyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent, aparıcı elmi işçi, Azər-
baycan Milli Elmlər Akademiyası
Folklor İnstitutu "Folklor və
yazılı ədəbiyyat" şöbəsi

Tariximizdə qədimlərdən bəri davam edən əhəmiyyətli ənənələr sırasında elmə, mədəniyyətə xüsusi yer tutur. Kamran Əliyev də Azərbaycan ədəbiyyatında xüsusi xidməti olan mütəfəkkir alimdir. Tale və zaman onu elm uğrunda mübarizələrin qucağına alır. "XX əsr Azərbaycan romantiklərinin ədəbi-nəzəri görüşləri", "Hüseyn Cavidin şəxsiyyəti və poetikası", "Cavid möcüzəsi", "Azərbaycan romantizminin poetikası", "Azərbaycan romantizminin nəzəriyyəsi", "Romantizm və folklor", "Hüseyn Cavid: həyatı və yaradıcılığı", "Abbas Zamanov olmasaydı", "Eposun poetikası: Dədə Qorqud və Koroglu" adlı monoqrafiyaların, orta və ali məktəb tələbələri üçün hazırladığı dərs vəsaitlərinin, bir sözlə, yüzlərlə elmi əsərin müəllifi olan Kamran Əliyevin elmi-bədii yaradıcılığı təkcə dünən və bu gün üçün deyil, eyni zamanda daim yeniləşməkdə olan Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının perspektivləri üçün də mühüm əhəmiyyətə malikdir. O, yorulmaq bilmədən yaradıcı, məhsuldar ədəbiyyatşünas, folklorşünas olmaqla bərabər, öz fəaliyyətinə hər zaman nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdətini uzlaşdıraraq bir elm təşkilatçısı idi.

Mərhəmətli şəxsiyyət. Hər zaman araşdırmalarımızda, müşahidələrimizdə də görürük ki, böyük və kiçikliyindən asılı olmayaraq hər xalqın varlığını təyin edən mühüm amillərdən biri də onun seçilmiş şəxsiyyətləridir, alimləridir. Bu sözlərdiklərimizin cavabını Kamran Əliyevin şəxsinə də görə bilirik. Bir həqiqət bellidir ki, insan həyatda çox şeyini itirir və itirdiyi hər şeyin yerini zaman doldurur. Təkcə birindən başqa. Bu da mədəniyyətdir, şəxsiyyətdir. Çünki mədəniyyətin, insanlığın, şəxsiyyətin yerini doldurmağa zaman belə acizdir. AMEA-nın müxbir üzvü Kamran İmran oğlu Əliyevi yaxından tanıyanlar, onun elmi və bədii yaradıcılığından xəbərdar olanlar bilir ki, o, həyatda hər bir insana nisib olmayan alim, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında özünəməxsus elmi məktəp yaradan şəxsiyyətlərdən biridir.

İnsanlara kömək etməklə özü də rahatlıq tapan Kamran Əliyevin ailəsinə və dostlarına faydası dəyəcək prinsipləri var idi. Belə ki, o, dostlarının narahatlıqlarına qulaq asmağa hər zaman hazır olan insan idi. İnsanlar üçün fikir və düşüncələrinin nə dərəcədə real olub-

olmayacağını öncədən məsləhətləri ilə başa salar, insanı düzgün addım atmağa yönləndirirdi. Çünki o, ətrafında olan insanların xoşbəxt olmağını istəyir, ehtiyac duyulan heç bir məsləhət dostlarından eşirmirdi. Axı dostlarının inamını qazanmaq onun üçün də böyük şərəf idi. Göründüyü kimi, təvazökarlıq, mülayimlik, xeyirxahlıq və səbir kimi ali xüsusiyyətlərə malik olan Kamran Əliyevin yazıçı olaraq bədii əsərləri də insanlara həyat eşqini tərənnum edir, oxucularını sonsuz istəklər dünyasına aparır, gələcəyə səsləyir. İnanırıq ki, Kamran Əliyevin elmi-bədii fəaliyyəti zaman ötdükcə ölməzləşərək Azərbaycan ədəbiyyatının ayrılmaz bir hissəsinə çevriləcəkdir. Kamran Əliyevin son illərdə çap olunmuş on cildəndən ibarət olan əsərləri də bunun bariz nümunəsidir. Mənəvi irsimizi- folklor tariximizi yaşatmağı və gələcəyə çatdırmağı özünün böyük missiyası hesab edən Kamran Əliyev rəhbərlik etdiyi şöbənin kollektivini də buna səfərbər etməklə yazılı ədəbiyyatla xalq ədəbiyyatı arasında uçulmaz bir körpü tağı yaratmışdır. Prof. C.Qasımovun "Azərbaycan folklorşünaslığı və sovet totalitarizmi" əsərində sitat olaraq göstərdiyi Kamran Əliyevin aşağıdakı fikri də maraqlıdır: "...Sənətkar mənsub olduğu xalqın folklor irsinə müraciət edir, xalq yaradıcılığında səmərəli şəkildə qaynaqlanır. Belə olan halda bir bayatı, bir atalar sözü, bir nağıl süjeti də həm təzə həyat yaşayır, həm də zənginliyini, siqletini yenidən tədiq edir". Kamran Əliyevin bu fikirləri onun həm fəaliyyət yolunu müəyyənləşdirir, həm də elmi-bədii yaradıcılığında folklorumuzun yaşantılığı özünün tam rüşeymləri ilə ifadə olunur.

Ədəbiyyatşünas alim G.Pənahın "Şəxsiyyətlə yaradıcılığın vəhdətli" adlı əsərində belə bir fikrə rast gəlirik: "Elm yaşa baxmır və onun cazibəsi cavan, gənc, ahi, yaşlı tənir". "Zəhmətinizin bəhrəsi sizə sevinc gətirəcəkdir", deyən Kamran Əliyev də ən çətin günlərində belə oxuyub-araşdırmaqla təsəlli tapan böyük şəxsiyyət idi. Bütün bunlarla bərabər, Kamran Əliyev həm də çox maraqlı tərəf müqabil və güclü erudisiyaya malik insan

idi, sözün əsil mənasında böyük ziyalı, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı elminin qarçılarından idi.

"Dərrakəli insanın ürəyi elm qazanar, - deyən Kamran Əliyevin bu fikirləri onun həyatı gerçəkliyinin əsas tərəfi idi, hansı ki bunu dostlarına, ətrafındakı insanlara zaman-zaman aşılamağa çalışırdı. Kamran Əliyev elmi fəaliyyətimizdə rəhbərimiz olmaqla yanaşı, ictimai mühitdə də daima bələdçimiz, yol göstərənimiz idi. Haqqı var idi. Ona görə ki, həmişə qurmaq, yaratmaq eşqiylə yaşamış Kamran Əliyev elm aləminə təsadüfən gəlməmişdir. Öz müdrik fikirləri ilə ürəyimizdə dərin kök salan bu dəyərli şəxsiyyət hər dəfə sözlərimizin arxasında hansı hisslər gizləndiyini dərhal başa düşər, bizim üçün nəyin daha vacib olduğunu vurğulayır, deyirdi ki, çətin anlarda belə dərhal özünüzdən çıxmayın, insanlara qarşı səbr və anlayış göstərsəniz münasibətiniz möhkəmlənəcək, hər kəslə dil tapacaqsınız. Demək, özünü insanlardan təcrid etməyən, dostlarının, doğmalarının qayğısına qalan, ən əsası tarazlığı qoruyub saxlayan Kamran Əliyevin həyatı və elmi fəaliyyəti əsil cəfəkeşlik nümu-

laşmışdır. Akademik N.Cəfərovun Azərbaycan nəsr haqqında söylədiyi bu fikirlərin bariz nümunəsi özünü Kamran Əliyevin nəsr yaradıcılığında da ifadə edir. **Hekayəni oxuduqca hiss edirsən ki, 70-ci illərin ab-havasını, ruhunu özündə yaşadan tələbəlik illərinin köüllərə ruh verən xatirələri öz təzəliyini və tərəvətini bu gün də qoruyub saxlayır. Dağlı məhəlləsi, "Tələbə hamamı", Höcətulla kişinin həyatı, Zeynəbin dükanı, Zibeydə xalanın tən-dirəsəri - hər biri tələbəlik illərinin dəlisov arzularının yadığıdır. Düzdür, hekayədə də qeyd olunduğu kimi, Yasamalda yerləşən bu məhəllə və obyektərin bu gün qalmaqalmaması bellidir deyil. Amma hekayədəki hadisələr oxucunu həyata, insana məhəbbət dolu keçmişə aparır, kədər və sevinc hissi ilə dolu olan tələbəlik xatirələrini dinləməyə dəvət edir.**

Qeyd etdiyimiz kimi, Kamran Əliyev hekayədə mahir rəssam fırçasına məxsus keyfiyyətlərlə Zeynalın tələbəlik illərini, həyat eşqini tərənnum edir və oxucunu ağışuna alaraq o dövərə - o zamanın tələbəlik illərinə səyahətə aparır, Zey-

bilərdi. Çünki hər dəfə Zeynalı görəndə gözləri parıldayan, Zeynalın qəlbinə ələ alan Şamama bu vəziyyətdə heç nə edə bilməyə də, susmamalı idi. O, hər şeydən əvvəl Zeynalın düşüdüğü durumu düşünməli idi. Nəzərə alaraq ki, hər kəsin öz "məni" var və bu böyük həqiqətin əhəmiyyəti çətin durumlara düşəndə açıılır. Hekayəni oxuyanda görürük ki, kirayənişin evindən qovularken təccüb dolu baxışlarıyla Şamamaya baxan Zeynalı name-lum bir hiss bürümüşdür, düşüdüğü vəziyyətə cavab axtarırdı. Şamama isə Zeynala yaxınlaşıb astaca: "- Zeynal, evə gələndə gördüm ki, paltarların və kitabların həyətin ortasına tökülüb. Paltarlarını götürüb şifonerdən asmışam. Höcətulla kişi deyib ki, dəftər- kitabını da götürüb burdan rədd olsun, gözlərimə görünməsin, axırıncı ayın kirayə pulunu da istəmirəm". Məsələnin bu yerində akademik M. Kazımoğlunun (İmanov) belə bir fikri yada düşür: "Nəsr məni və müsbət tərəfləri özündə birləşdirən insana müraciət etdikcə ədəbi tənqid bu meylə nə qədər alqışlayırsa, bir o qədər də ədəbi tənqiddə ideal qəhrəman həsrəti güclənir". Hekayəni

Kamran Əliyev: şəxsiyyəti və bədii nəsr

nəsi, həm də bir həyat məktəbidir. Deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Kamran Əliyevin elmi-bədii irsi dəyərləndirildikcə, müstəqil və sistemli şəkildə təhlil olunduqca, alimin yaradıcılıq yolunun əhəmiyyəti də məlum olacaq. Düşünürük ki, araşdırmalarımız ədəbi-nəzəri tədqiqat baxımından önəm kəsb edəcək.

"Dağlı məhəlləsi" hekayəsi. Qeyd edək ki, Kamran Əliyevin elmi-bədii irsinə ehtiram hissi olaraq ondan yadigar qalan əsərlərini bir daha vərəqləməyi özümüzə şərəf hissi kimi dəyərləndirə bilərik. Əsərlərinin təhlili professorun həm də insanlara yenidən tanınmasında mühüm rol oynayacağına inanırıq. Belə ki, Kamran Əliyevin "Dağlı məhəlləsi" hekayəsi insana həyat eşqini, sədaqətini, tələbəlik illərinə məhəbbətini əks etdirir. Müəllifin hekayələrində ona görə təbiidir ki, onlar hər şeydən əvvəl millidir, Azərbaycan ab-havasının məhsuludur.

Bu zaman akademik N.Cəfərovun aşağıdakı fikirlərini qeyd etmək məqamı yaranır: "Azərbaycan nəsr təkəkkürü və ya nəsr yaradıcılığı mədəniyyəti ilkin mənbəyini qədim tarixə malik türk-Azərbaycan epos ənənələrindən alsada, orta əsrlərdə Şərq- müsəlman təhkiyə-neql texnologiyaları ilə xeyli zənginləşmiş, yeni dövrdən isə Qərbi prozasının güclü təsiri əsasında forma-

nalın saf, sevgi dolu dünyasını, həyatını dolğun şəkildə açır. Ancaq Şamama obrazı əsərə başqa bir ab-hava qatır. Elə bir ab-hava ki, Şamamanın hərəkətləri həssas oxucuda təəssüf hissi oyadır. Çünki hekayəni oxuyanda görürük ki, ilk dəfə Zeynalla Zibeydə xalanın tən-dirəsərində tanış olan Şamamanın Zeynalın fərəh dolu baxışları heyretə gətirmişdir. Hekayənin bir çox məqamlarından hiss olunur ki, Zeynal da Şamamaya biganə deyildi. O, Zeynalın təxəyyülündə yaradılmış sədaqətli bir qız surəti idi. Bu zaman belə bir sual yaranır ki, Şamama da qaldığı kirayənişin evini Zeynalla birlikdə tərk etməliydimi? Axı Şamama ilə görüşdüynə görə Zeynal qovulmuşdu. Düzdür, Şamamanın Zeynalla birgə evi tərk etməyi adət-ənənələrimizin, xüsusən də Dağlı məhəlləsinin adətərinin dar çərçivəsinə zidd idi. Bəlkə Şamama da bunları nəzərə alaraq evi tərk etmədi. Bunlara görə Şamama obrazı ilk baxışda oxucuya müsbət obraz təsiri bağışlayır. Amma həssas oxucu üçün bu qəbul edilməzdir. Belə ki, Şamama ürayinin səsi ilə hərəkət etsəydi, Zeynalın uğrunda cəsəret göstərsəydi müsbət qəhrəmana çevrilə

təhlil etdikcə görürük ki, oxucu da özünün məhz ideal qəhrəman obrazını axtarır. Buna nə dərəcədə nail olur, təbi ki bu məqam oxucunun hekayəyə yanaşma prinsipindən, obrazlara baxış bucağından asılıdır.

Fikrimizin yekunu olaraq onu da xüsusi qeyd edək ki, Kamran Əliyevin hekayələrində insan özünü tapır, həm sevinir, xatirələrə qapılır, bəzi məqamlarda isə oxucu hadisələrə münasibət bildirərək xoş bir xatirə izi qalan mübahisə edir. Çünki müəllif hekayələrində həyatı ifadə edir, həyat xatırladır, bir sözlə, sözlə həyatın rəsmi çəkir. Kamran Əliyevin həm folklor, həm də yazılı ədəbiyyatda tutduğu mövqeyə nəzər yetirdikdə görürük ki, apardığımız tədqiqat işlərinin onun elmi-bədii irsinin öyrənilməsi baxımından əhəmiyyətli böyük olacaqdır. Təsədüf deyil ki, Kamran Əliyev yalnız filoloqlar tərəfindən deyil, onu tanıyan müxtəlif sənət sahibləri tərəfindən də sevilir, hörmətlə yad edilir. İnanırıq ki, onun elmi- bədii fəaliyyəti, fikri və mülahizələri müəyyən həssaslıqla, elmi-nəzəri əsaslarla qələmə alınıb yenidən elm aləminə təqdim olunacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur